

LLETRES

Dona i memòria

David Serrano

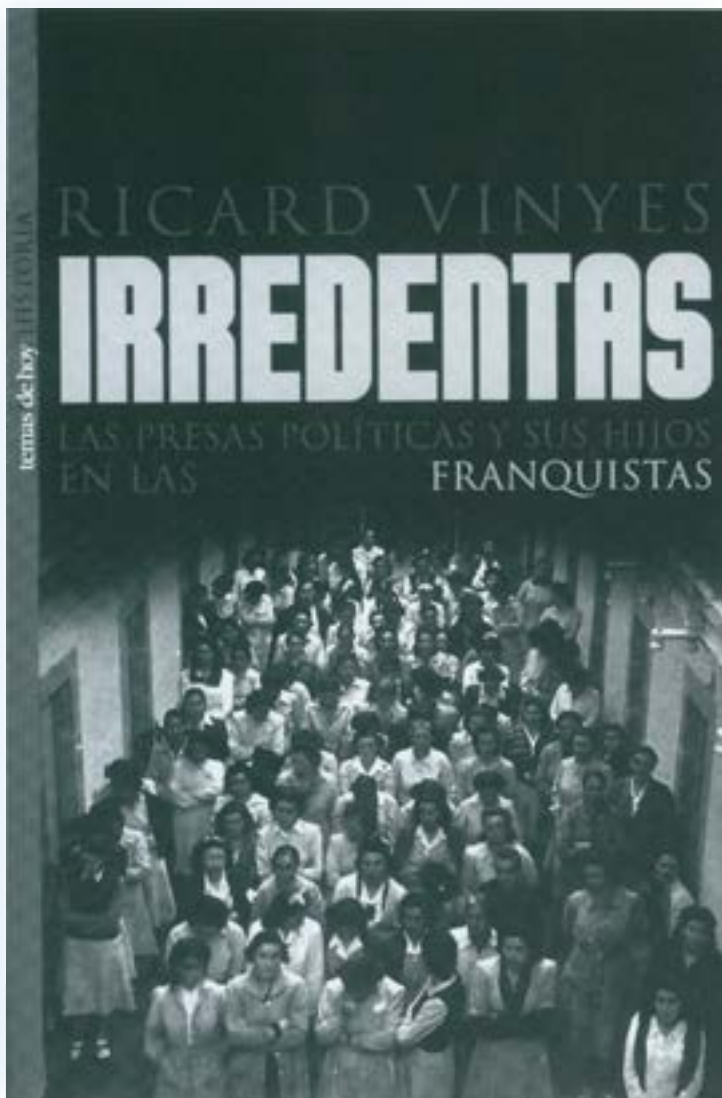
Director del Centre d'Investigació de la Literatura Europea Concentraciònària

Setmana d'Homenatges als exiliats de la causa republicana. El 15 de novembre, dia Internacional de l'Escriptor Emprisonat. Diàspora del 1939: més de 500.000 homes, dones i nens creuen la frontera amb França; 275.000 són reclosos als camps d'Argelers, Sant Cebrià, el Barcarès, Arles, Prats...; 367.000 als camps de concentració dintre de territori espanyol. Un miler de deportades al camp de concentració nazi de Ravensbrück; més de deu mil homes als de Mauthausen, Buchenwald, Dachau o Gusen. Centenars, milers d'orfes "adoptats" pel Franquisme després d'haver-los manllevat de mans de les seves mares; 3.000 fills de republicans enviats a Rússia. Milers de morts, assassinats després de judicis sumaris. Una dura repressió sistemàtica perversa que tindria en el psicòleg Antonio Vallejo Nágera el seu ideòleg macabre.

Si les dades són esparses, no per això deixen de ser esfereïdores, més encara si ens submergim en els casos de les dones, més oblidades encara. Ricard Vinyes (UAB) i Jaume Sobrequés (MHC) em comentaven en el Congrés de Camps de Concentració: "Quan als investigadors de les repressions de Xile, l'Argentina o Mèxic els ensenjem les dades que tenim, queden esparverats." Tres casos de vallesanes que exemplifiquen el sacrifici, el compromís i la lluita constant per defensar la memòria dels perdedors, una memòria que amb més de vuitanta anys es mostra encara d'una d'una claredat i humilitat esfereïdores. Una lluita contra el seu oblit, contra l'oblit de les que es quedaren pel camí, i contra l'oblit de les noves generacions.

Maria Salvo (Sabadell, 1920) podria ser el paradigma de l'exili exterior i de l'exili interior, un exili tant o més ferotge que el que provocà la diàspora d'intel·lectuals, polítics, professionals i la majoria de gent anònima. Responsable de la Secretaria de Propaganda del comitè de Barcelona de la JSUC, haurà d'exiliar-se durant un breu període a França, on romandrà a diversos camps de concentració del nord, on haurà de suportar duríssimes condicions de vida i de tracte: "No li diguis camps de refugiats", em pregava l'altre dia agafant-me fort pel braç, "allò eren camps de concentració, així era i així constava en els papers que editava el camp". En iniciar-se la segona guerra mundial forma part del contingent retornat a Espanya a la frontera d'Irún. Després d'un breu pas per la presó de Bilbao, inicia un periple d'incògnit a Barcelona, on organitza activitats de solidaritat amb els presos polítics que ja hi ha a la Model, des de dins de l'associació de Socors Roig. Però el 1941, en un viatge a Madrid, és detinguda i torturada en diverses ocasions i per diversos sistemes. Traslladada a Barcelona,

repeteix el procés a la Jefatura de Policia de Via Laietana. Ingressa en presó i després d'uns mesos serà jutjada en un Consell de Guerra, "Una pantomima en què el capellà de la presó era el que tenia més interès a condemnar...", confessa encara amb una barreja de denúncia i de contenció. "I l'advocat defensor l'únic que va dir fou: la condemna més baixa ja m'està bé... Quina defensa!" Condemnada a trenta anys, en complirà setze en penoses condicions de vida: "Cada any o any i mig, quan aconseguia situar-me en les condicions del lloc i de la gent", m'explica, "em canviaven de presó sense que jo pogués ni tan sols avisar la família."

Refer la vida, una vida que havia canviat tant des de l'inici de la guerra, 1936, i fins el 1958, any que surt de la presó, no va ser fàcil: no ha pogut tenir fills i fins fa ben poc, com les companyes del Grup de Dones del 36, Conxa Pérez o Laia Berenguer, no s'ha atrevit a denunciar la repressió ferotge a què va sotmetre el Franquisme les dones i els nens durant la postguerra.

Josefa Ramos (nascuda a Sabadell), com Teresa Manelich, és l'exemple d'aquelles dones que, un cop perduda la guerra, continuen el seu compromís en terres franceses, convertint-se en un dels enllaços de la Resistència més importants en la zona de Gaillac. Malgrat les heroïcitats i proeses que li van permetre no ser mai detinguda per la Gestapo, ha mort en l'anonimat de l'exili a Tolosa.

Per últim, Neus Català (Els Guiamets, 1915), és una rubinenca d'adopció que sí que ha aconseguit el reconeixement fruit de la seva perseverança i insistència en la denúncia. És el compendi de l'activitat de compromís ètic i polític de milers i milers de dones crida-

des a ocupar-se de les famílies, la indústria i l'economia durant la guerra. Infermera en diferents centres, membre activa de la Resistència francesa, serà deportada el 1944 al camp de concentració de Ravensbrück. "Cada vegada que torno a intentar explicar aquell horror, i mira que les tortures a França foren duríssimes", deia emocionada al seu humil pis de Rubí, "no sé com fer-m'ho, allò era impossible d'imaginar; però les dones vam intuir més ràpid que els homes com organitzar-nos: vam fer sabotatge sempre que vam poder.", reconeix amb una punta de malícia que la fa excusar-se davant meu: "Érem llestes i fortes d'esperit, jo encara em sento jove com abans, ja ho veus, i això que ni la vista ni les cames, de resultes del fred de l'hivern del camp, no m'han tornat a respondre mai més com abans."

La literatura recent està fent un esforç per recuperar la memòria d'aquestes dones oblidades, com en són una mostra palesa els casos de *Els nens perduts del franquisme* (Pòrtic, 2002), sota l'assessorament acadèmic de Ricard Vinyes i els periodistes responsables del guardonat reportatge de TV3, o *Irredentas* (Temas de Hoy, 2002), volum escrit íntegrament per Ricard Vinyes on s'analitza amb rigor i detall l'univers de les presons femenines durant la dictadura franquista, i on Maria Salvo n'és una de les seves protagonistes i impulsores. Ens posa en evidència un col·lectiu de dones que, malgrat la ferotge repressió del sistema penitenciari, s'han esforçat per conservar-se íntegres i políticament encara més compromeses.

Un volum equivalent a l'obra de Montserrat Roig referent a aquest destapat món concentracionari interior és el volum *Notícia de la negra nit. Vides i veus a les presons franquistes (1939-1959)* (Diputació de Barcelona, 2002), editat per l'Associació Catalana d'Expresos Polítics i en el qual col·laboren i escriuen els mateixos Vinyes, Marc Carrillo, Manuel Risques, Carme Molinero, Pere Ysàs i Enric Cama. Un estudi esfereïdor del marc teòric, conceptual, filosòfic, polític i repressiu dels diferents sistemes de repressió franquistes des del final de la guerra. La darrera part, fonamentada en les fonts orals, agrupa els testimoniatges per temes i ens permet fer-nos una idea ben directa dels processos de detenció, interrogatoris, judicis, de la violència a les presons i les seves conseqüències tant en l'àmbit personal com familiar.

L'editorial Flor del Viento, de la mà de Serrano Balasch, ha estat fent un esforç d'edició també en aquesta línia de recuperació de la memòria històrica femenina, com en podria ser exemple el darrer, *Una mujer libre. Amparo Poch y Gascón, médica y anarquista* (2002), d'Antonina Rodrigo, en què es ressegueix l'itinerari de la fundadora de *Mujeres libres* i autora d'un clàssic de l'alliberament femení: *La vida sexual de la mujer* (1932), a més d'estar vinculada a diferents càrrecs durant la república i la guerra.

En la mateixa editorial Carmen Alcalde publicava *Mujeres en el Franquismo*, un treball apassionat per treure a la llum el testimoni de la dona compromesa durant la república i posteriorment des dels diferents exilis. En contrast entre les dones republicanes i les franquistes resulta un dels seus encerts, atès que evidència sense apriorismes dos móns antagònics, dos mons oposats irreconciliables tant des del punt de vista polític, com repressiu, com feminista.

Finalment Assumpta Roura, a *Mujeres para después de una guerra* (Flor del Viento també), incideix en algun dels espais més tèrbols, per no dir més directament foscos, de la repressió franquista femenina, amb un èmfasi especial en la repressió originalment per dones també, tant per actuació com per omissió davant la barbàrie repressiva. La vida duríssima als suburbis de Madrid, amb el dur paper atorgat als infants i el descobriment d'una prostitució amagada des del règim però promoguda alhora per tal de sotmetre físicament i moral els més dèbils, perdedores també, resulten esfereïdors. La darrera part, centrada a analitzar el paper de la dona a Espanya quant al vessant moralitzador del règim ens obre les portes dels eufemismes i la hipocresia no només latents sinó palpables en cada qüestió, per quotidiana i insignificant que fos. Res no quedava a l'atzar a l'hora de propagar un determinat model de dona que ni tan sols les mateixes dones encarregades de transmetre' a voltes ni seguien elles mateixes malgrat la brutalitat amb què el defensaven.

Una vegada més repeteixo que no es tracta d'obrir ferides ni d'originar enfrontaments. En aquest país moltes coses no se saben encara, i cal saber per poder tenir criteri. Un fet indiscutible és que tots els responsables de l'organització dels aparells i sistemes penitenciaris, de judicis sumaris i de signar les execucions de dones sense cap delictes d'armes ni de sang romanen en la impunitat total, vius –alguns– i sense judici. La democràcia té aquestes grandeses, però això no vol dir passar pàgina, cal denunciar encara, i caldrà seguir-ho fent quan, ben aviat, ens faltin els testimonis orals. Cal fer la feina i escriure-la.

cament soterrani, el mercat i les fires de torn, etc. Potser davant de la "tenda de lolín" entremig de "l'intel·lecte", on hi havia abans el monument a la vaca cega. Si enderroquen un tros de la casa Duran i obren el mur que dóna al pati, saps on anàvem a cagar el tió amb la Marta i la Clara?

-Però què dius? Que t'has begut l'enteniment? Com vols que hi càpiga el zoo al centre de Sabadell?

-Aquests urbanistes Siscu, se les empesquen totes de segur que li troben una bona ubicació.

-Si ja fa temps d'això, dona, per tal de que el lloc escollit fos bo per a tothom els Ajuntaments han encarregat un estudi a la Universitat Autònoma de Barcelona. Aquest estudi es fa per determinar la compatibilitat del medi ambiental de l'equipament i la seva viabilitat econòmica i urbanística. Mira-ho, aquí ho posa a la revista "Sabadell a prop":

"...El nou zoo garanteix l'ús públic i al preservació del torrent de Colobrers. Es garantirà la seva conservació, la connectivitat ecològica, manteniment dels senders i camins històrics i es demana que es controli el cicle de l'aigua..

Dotarà Sabadell d'un equipament punter, modern i amb les millors condicions de vida per als animals, que viuran en una gran reserva natural, lligada a la recerca i a l'investigació..."

-Si que en diu de coses aquesta revista. I on dius que serà aquesta meravella?

-Entremig de Castellar i Sabadell, a prop de Can Pagès.

-Mare de Deu Santíssima!!! Si a hores d'ara ja hi ha embussos per arribar a Castellar cada migdia, què passarà els dissabtes i els diumenges? Tot colapsat. Si jo ja t'ho dic que m'en vaig a viure a Sant Cugat.

-S'ha previst millorar les comunicacions per carretera i el tren arribarà a Castellar. Donarà feina a la gent, Sabadell es convertirà en una ciutat punt de referència mundial de l'oci.

-Quina vergonya, una gent tan treballadora com els de Sabadell, passarem a la història de la humanitat com una ciutat de l'oci i del "campi qui pugui", perquè no em discutiràs que quan arribin el "guiris" després d'haver visitat el Quadrat d'Or d'en Gaudi, per veure la mascota de torn del parc, no se quina, tu i jo per manca de mà d'obra, i de infraestructures els haurem de guiar amb amabilitat o bé montar una paradeta de gelats!

-Siscu, que t'han menjat el coco.

-Salut, tu sempre tan negativa.

-N'hi ha d'haver con jo Siscu sempre tota la vida, encara recordo els moviments utòpics anarquistes: "Pide lo imposible i se te concederá". Com els van enredar!. Estimat Siscu, això és una aixecada de camisa, sembla ja arribat el 28 de desembre i encara us ho creieu? Colla d'incautes? Un zoo! Quina bestiesa! I on dius que ens el col·loquen?

-Es veu que la zona limita, per la banda nord, amb el polígon industrial del Pla de la Bruguera, per l'oest amb la carretera de Castellar a Sabadell, a l'est està delimitada pel bosc de Togores i Can Vilar, mentre que al sud el límit és la finca de Can Pagès, prop del riu Ripoll.

-Mira per on pobre riu, ja n'era prou de contaminat i de brut.

-La finca és travessada de nord a sud pel torrent de Colobrers.

-No em diguis que és a prop del camp d'ultralleugers, on el Sergi i el seu amic el Paco van a volar els diumenges.

-Aqui dius que aquest camp per volar els ultralleugers no és legal.

-Ja hi som, no és legal perquè no dona ni un ral, si paguessin... pagant, Sant Pere canta.

-Mira Salut, es deia que si no posaven el zoo potser i anava la presó, i això si que no agrada ningú. Per tant, els dos Ajuntaments, el de Castellar i el de Sabadell, de fa temps que treballen per trobar un ús que no faci malbé el patrimoni d'aquest espai.

-De fet els animalons, pobrets, quin mal ens han de fer, si són més bons que les persones, i tenen un coneixement... Si n'hi ha que sembla només que els falti de parlar. Saps noi, porta la butlleta, dóna'm un temps de reflexió, aquestes coses s'han de veure clares. I dius que podré anar a Castellar a veure la Tresina de Cal Tió en tren?

-Amb els Catalans, Salut, amb els Catalans.

-I els tractaran bé als pobres animalons oi? Tu ja saps que tinc amigues a la protectora.

-Aquí només tindrem el zoo terrestre amb la superfície més gran que el que hi ha ara a Barcelona i el zoo aquàtic anirà a prop del riu Besos.

-Així Siscu, res de foques.

-De foques res, però, quin zoo Salut, quin zoo.

-Quin zoo Siscu, quin zoo.

